

Briathra (Verbs)

Cuireann briathra gníomhachtaí in iúl.

1. Briathra Rialta (Regular Verbs):

Leanann na briathra rialta patrúin rialta sna haimsirí agus sna modhanna éagsúla. Roinntear iad i ndá ghrúpa nó dhá 'réimniú', mar a thugtar orthu.

An chéad réimniú (The first declension): Briathra a bhfuil siolla amháin ina bpréamh

–

tóg, bris, cuir, gearr, s.rl.

Tabhair faoi deara go mbíonn cuid acu caol agus cuid acu leathan. Deirtear go mbíonn sé caol má bhíonn guta caol ('e' nó 'i') roimh an gconsan deiridh –

rith, léim, bain, bris, s.rl.

Deirtear go mbíonn siad leathan má bhíonn guta leathan ('a', 'o', 'u') roimh an gconsan deiridh –

dún, féach, glan, s.rl.

Má bhíonn an préamh caol bíonn an foirceann (affix) caol agus a mhalairt. 'Caol le caol agus leathan le leathan' a riail a luaitear go minic, m.sh:

cuireann sé/sí, dúnann sé/sí; cuirfidh sé/sí, dúnfaidh sé/sí, s.rl.

Eisceachtaí: tá roinnt briathra ann a chríochnaíonn ar '-áil' nó '-áin' agus cé go bhfuil dhá shiolla ina bhfréamhacha glactar leo mar bhriathra sa chéad réimniú

Tiomáin – Tiomáinfidh mé

Sábháil – Sábhálfaidh mé

An dara réimniú (The second declension): briathra a bhfuil níos mó ná siolla amháin ina bpréamh –

ceannaigh, bailigh, imir, brostaigh, samhlaigh, ceangail, s.rl.

Bíonn an foirceann (affix) difriúil ó bhriathra atá sa chéad réimniú, go háirithe san aimsir fháistineach agus sa mhodh coinníollach, m.sh:

An chéad réimniú

Dúnfaidh mé

Cuirfidh mé

Féachfaidh mé

An dara réimniú

Ceannóidh mé

Baileoidh mé

Brostóidh mé

2. Briathra Neamhrialta (Irregular verbs):

Briathra iad seo nach leanann an gnáthphátrún sna haimsirí agus sna modhanna éagsúla.

Níl ach 11 briathar neamhrialta. Seo an liosta:

Abair, Beir, Bí, Clois (Cluin), Déan, Faigh, Feic, Ith, Tabhair, Tar, Téigh

3. Diúltach/Dearfach (negative/positive):

Bíonn briathar dearfach má chuireann sé gníomh éigin in iúl:

Chíor sí a chuid gruaige. Réitigh sé an dinnéar, s.rl.

Bíonn an briathar diúltach má shéanann sé an gníomh:

Níor tháinig sí isteach. Ní dhéanann sí mórán oibre.

Úsáidtear ‘níor’ san aimsir chaite le corr-eisceacht (*ní raibh, ní dheachaigh*).

Úsáidtear ‘ní’ leis na haimsirí eile (*Ní osclaíonn an siopa ar an Domhnach. Ní thagann ciall roimh aois. Ní bheidh aon bhaint agam leis. Ní thiocfainn leat san argóint sin.*)

Tabhair faoi deara go mbíonn séimhiú ‘h’ tar éis ‘ní’.

4. Aimsir (Tense):

Aimsir Chaite (Past): Tharla sé uair éigin san am atá thart: ‘**Bhris** sé an cupán’

Aimsir Ghnáthchaite (Past habitual): Tharla sé níos minicí ná uair amháin.

‘**Thagadh** sí gach maidin nuair a bhíomar óg.’

Aimsir Láithreach (Present): an briathar ‘bí’- tá/níl. ‘**Tá** sí ag obair’. ‘**Níl** siad ag caint’.

Aimsir Ghnáthláithreach (Habitual Present): ‘**Bíonn** sí ann go minic.’ ‘**Déanann** sé a dhícheall’. ‘**Seasann** sí ag stad an bhus gach maidin’.

Aimsir Fháistineach (Future Tense): ‘**Feicfidh** mé amárach thú’. ‘**Imeoidh** sé ar ball’.

5. Modh (Mood):

Modh Táscach (Indicative Mood): an briathar san aimsir chaite, láithreach nó san aimsir fháistineach agus é in úsáid chun fíricí a chur in iúl. ‘**Bhuaigh** sé an duais’. ‘**Tháinig** sí abhaile’.

Modh Coinníollach (Conditional): nuair atá coinníoll ag dul leis an ráiteas.

‘**Cheannóinn** é dá mbeadh an t-airgead agam’ (ach níl!).

Modh Ordaitheach (Imperative): úsáidtear é seo chun ordú a thabhairt. De ghnáth is é an bun-fhréamh den bhriathar a úsáidtear chun ordú a thabhairt do dhuine amháin eile. ‘**Glan** an seomra’; ‘**Bain** díot do chóta’. Úsáidtear **glanaigí**; **brisigí**; **tagaigí**; **tugaigí**, s.r.l. nuair atá níos mó ná duine amháin i gceist.

An Modh Foshuiteach (Subjunctive): Úsáidtear é seo chun beannachtaí, mallachtaí, mianta agus dabhtanna a chur in iúl. ‘Go **dté** tú slán’; ‘Go **dtachta** an diabhal thú’; ‘Go **mbeirimid** beo ag an am seo arís’; ‘Go **bhfága** Dia an tsláinte agat’.

6. Pearsa agus Uimhir (Person and Number):

Pearsa	Uimhir Uatha	Uimhir Iolra
An chéad phearsa muidne)	mé (mise)	sinn (muid) (sinne,
An dara pearsa	tú (tusa)	sibh (sibhse)
An tríú pearsa	sé/sí (seisean, sise)	siad (siadsan)

7. An Briathar Saor (Saorbhriathar) (Passive):

Deirtear go bhfuil briathar saor nuair atá sé saor ó phearsa, m.sh: '**Briseadh an fhuinneog**'.

Níl a fhios againn nó nílimid a rá cé a rinne é. Bíonn briathar saor ag dul le gach aimsir.

Aimsir chaite   *Tógadh (Níor tógadh); Cuireadh (Níor cuireadh), s.rl.*

Aimsir Ghnáthchaite   *Thógtaí (Ní thógtaí); Chuirteí (Ní chuirteí)*

Aimsir Ghnáthláithreach   *Tógtar (Ní thógtar); Cuirtear (Ní chuirtear)*

Aimsir Fháistineach   *Tógfar (Ní thógfar); Cuirfear (Ní chuirfear)*

Modh Coinníollach   *Thógfaí (Ní thógfaí); Chuirfí (Ní chuirfí)*

8. **An Fhoirm Spleách/Neamhspleách** (Dependent and Independent form):

- (a) Úsáidtear an fhoirm neamhspleách den bhriathar nuair atá sé ina sheasamh leis féin. '*Ghearr sí an crann*'. '*Tá sé san ospidéal*'. '*Ní théann siad amach rómhinic*'.
- (b) Is í an fhoirm neamhspleách a úsáidtear freisin tar éis '*má; mar; sula (sular); óir; cé; cén fhad; conas; cathain; cén uair; cén dóigh; ó; caidé*' - 'Abair liom é **má théann** siad in aon áit'; 'Conas **a dhéanann** tú é?'; 'Cathain **a thiocfaidh** an chuid eile?', s.rl.
- (c) Úsáidtear an fhoirm spleách tar éis '*cén chaoi; cén fáth; cad chuige; cén áit; cén tslí; cadinathaobh; s.rl.*' - '*Cén chaoi **a bhfuil** tú?*' '*Cén chaoi **a dtagann** tú ar scoil?*' '*Cén fáth **a bhfuil** tú ag gáire?*'
- (d) Úsáidtear an fhoirm neamhspleách le clásal coibhneasta díreach (a direct relative clause) - '*Chonaic mé an fear **a cheannaigh** an carr nua*'. '*Seo í an bhean **a bhí** anseo inné*'.
- (e) Úsáidtear an fhoirm spleách le clásal coibhneasta indíreach: '*Seo í an bhean **a raibh** a mac anseo inné*'. '*Seo í an cailín **a bhfuil** tinneas cinn uirthi*'.

9. **Aistreach/Neamhaistreach** (transitive/non-transitive)

- (a) Tá briathar aistreach má chaitheann tú cuspóir a chur leis chun ciall a bhaint as an abairt. Ní dhéanfadh nath mar '*Ghlan Seán*,' mórán céille gan cuspóir a bheith ann - '*Ghlan Seán X*.' Is mar a chéile é leis an gcuid is mó de na briathra.
- (b) Tá briathar neamh-aistreach mura dtógann sé cuspóir nó mura bhfuil gá le cuspóir. '*Thit Máire*'; '*D'imigh Liam*', s.rl.